

ENGELBREKTSSON, NILS

**En skandinav tankeliv / av Nils
Engelbrektsson**

Göteborg : N. P. Pehrsson i distr.
1916

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

ENGELBREKTSSON, N.

Filos.
(B)

Göteborg, 1916

Kungl. biblioteket

0 0000 000092656

0

EN SKANDINAVS TANKELIF

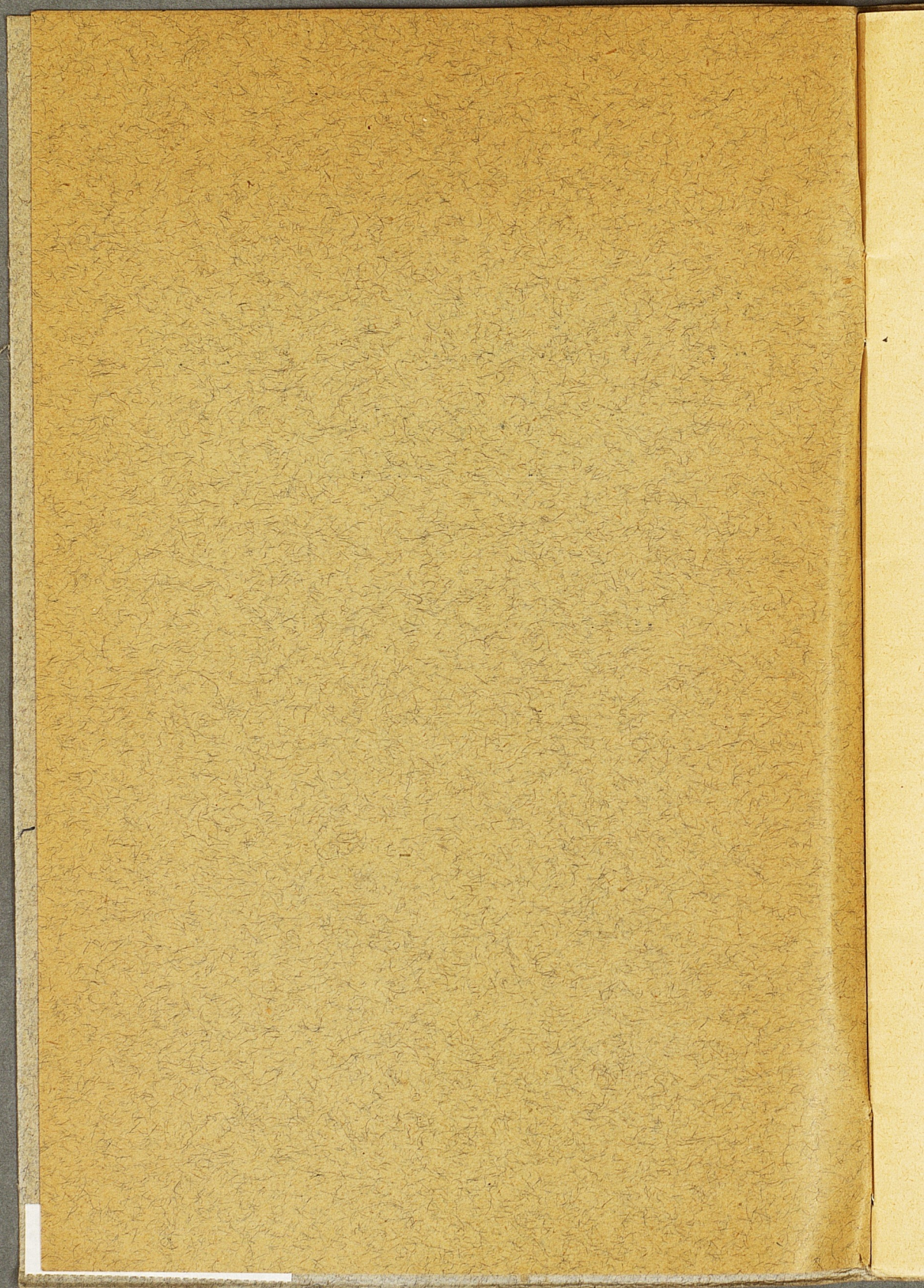
AF

NILS ENGELBREKTSSON

DISTRIBUERAS AV
N. P. PEHRSSONS FÖRLAG, GÖTEBORG

EN SKANDINAVS
TANKELIF

AF

NILS ENGELBREKTSSON

DISTRIBUERAS AV
N. P. PEHRSSONS FÖRLAG
GÖTEBORG

EN SKANDINAVS
TÄNKELF
H. EROBERTSON

GÖTEBORG
A. LINDGREN & SÖNERS BOKTRYCKERI
1916

Man lefver, och det betyder att man är en »samman-satt natur»; den moderna frasen lyder så. Det rena djurlifvet är ett enkelt lif, jämfördt med detta; och det kan lefvas äfven af en människa, det kan vinna terräng bland folk, man vet det. Betraktar man med köld denna ett enkelt lifs mäktiga täflan — betraktar man på detta sätt såväl styrkan hos ens egna passioner som all möjlig bestialitet i människohamn omkring en — så får man ut meningen, att någon förenkling af lifvet är för människor i allmänhet ett lifsbehof. Men det är icke lätt, det erkännes, att ta lidelser — ens egna inberäknade — med köld eller pressa ur dem anvisningen på förenkling såsom en obestämd, en indirekt anvisning. Man tar den riktning mot kött och blod man faktiskt har såsom en omedelbart bestämd, en direkt; man utbasunar den såsom den enda möjliga vägen till förenkling af lifvet. Man tar för gifvet, att människospråk är sig likt alltid och öfverallt — lika falskt hos alla människor, lika konstladt hos alla — och att alla människor gå samma den osminkade sanningens väg och ha precis lika mycket att vinna i fråga om sanning, om de vid pläderandet för lifvets nödtorft hålla inne med snöda ord och människoord och tala rent språk som ett hungrigt eller brunstigt lejon.

I tankelif ser man icke en utsikt till förenkling. Att ta upp en tanke — äfven en pröfvad tanke — och tro på den, det är att ha en »dogm»; det är förkastligt från synpunkten af modern upplysning.

Det må vara så. Man må alltså — djupast sedt — slå ifrån sig alla tankar. Hoppet kan man lyckas helt slå ifrån sig. Man kan skjuta sig för pannan, det ha många gjort. Hoppet, om det lefver, är alltså en tanke bara; lif af kött och blod är det icke. Man stöter bort det, om man är barn af sin tid.

Jag erkänner, jag som andra, min skyldighet att följa med min tid. Men jag kan icke tala om hopplöshet och ge ordet klang af verklighet utan att vara brakt i det verkliga läget: med revolvern för tinningen. I det läget är jag icke. Jag kan tala som kamrat till en förtviflad, tala om hopp så litet som möjligt. Men ordet hopplöshet, om jag tar upp det, tar jag bildligt och från den synpunkten, att alla bilder halta, utan tvivel också de, som jag kan skapa själf.

Man må alltså slå ifrån sig rena tankar så godt man kan. Ett minne kan i alla fall stå lifvande för en. Man behöfver icke vara stark i tron för att kunna mana fram den tanken, minnet. Det är något särskildt med den. Den är en gräns för en och en verklig gräns. Den har lite makt själf. Den kan komma, utan att man precis vinkat åt den. Och det kan hända, att den icke går.

Ett aktuellt minne — ett, som förmår fångsla människor af kött och blod — är knappt ett odeladt glädjeämne för vederbörande. Låt oss säga, att det är en bild af hopplöshet. Det mäktigaste minne kan gå under det namnet, det vet hvar och en, som sett någon afgrund öppna sig på nära håll eller har i sitt eget lif en tillstymmelse till historia.

Lifvet, som det i verkligheten lefves, är vida rimligare än många både poeter och icke-poeter tro. Det är vid randen af bråddjup fantasien tar vingar, det är icke på släta marken. I nöden pröfvas vännen, säger erfarenheten. En fantasi med djup i sig är lik en flock pröfvade vänner eller lik en enda oersättlig vän.

Folk med ideer ha icke alltid nödigt sinne för det faktiska.

I folks praktik ligger ofta denna humor: Man står och bär upp en kulturell idé, en tanke, som till namnet rör hela världen, men faktiskt är ur stånd att rubba ens egen position i staten. Man skriker ut ideen med sina lungors hela kraft; det betyder icke, att världen verkligen hoppar ur gängorna. En verklighetens gräns stöter man på en gång; man är dödlig, man tvingas se sin idé från den synpunkten. Man får då blick för en verklig historia — ens egen. Möjligtvis känns det bittert att få historisk blick och se, att ens egen historia faller alldeles utanför den där historien man hade på läppen, mänsklighetens historia. Måhända önskar man till sist bara det, att man vetat i tid öfverge den rene kulturkämpens ställning och låtit leda sig fram till kultur på ett visst bepröfvadt sätt, som står svaga krafter till buds.

Sättet af gammalt att gå fram till kultur, alltså göra en samlad makt af de inskränkta — ytterst hvar för sig verkande — varelser, som ha kraft inombords eller vilja något, är att befästa den nationella samhörigheten. Alla nationer kunna icke denna nationernas konst lika bra.

En nation kan ha en historisk tanke, som gör sig gällande med själfständigheten hos en verklig kraft. Den opponerar så kärft, som en saklig opponent kan göra. Den konkurrerar med nuets — njutningsögonblickets — väsen och som en konkurrent, hvilken man måste ta allvarsamt.

En annan nation kan ge bilden af ett ansikte, hvars drag hålla på att utslätas. Ett mäktigt minne står icke bredvid och ristar in fåror i det ansiktet. Med en alldeles slät uppsyn skulle nationen te sig grymt olik nationer, som lefva fullt. Den tar sig alltså någonting före, den börjar ifra för någonting. Ett minne som känns får den naturligtvis lätt nog, om den är djärf och pröfvar en

dust med det verkliga lifvet; ingen nation är så liten och klen, att den icke är i stånd att skaffa sig en verklig minnesbeta. Men ordet djärfhet låter i vår nations öra kanske icke stort bättre än orden hopp och förtröstan. Den nöjer sig kanske med att dra fram ur sin historia »stora minnen» och fira dem.

Det firade nationella minnet kan — äfven det — komma liksom af sig själf; det kan ha en bismak af bitterhet. Det kan då tänkas höja nationalandan. Men kommer det utan all bitterhet, är det nog frammanadt för att skyla bristen på nationalanda.

Jag nekar icke utan vidare, att svenska minnen den dag som är kunna gripa kött och blod.

Jag kommer ihåg från min skoltid i Karlstad, att någon af mina kamrater i sjunde klassen tog till lipen vid ett tillfälle, då vi läste Fältskärns berättelser om »Pultavas sjunkande sol». Jag nämner detta här, ty jag minns ingenting om, att jag tyckte lipandet i fråga vara en spelad smärta, en officiell högtidlighet.

Man vill måhända inflicka som sens moral: Det är fara, att det låg hat och hämdtörst bakom det där lipandet. Det är då egentligen ingen bok för ungdom, »Fältskärn».

Rysshat, taget som arf, kan sitta i länge, det vet jag af egen erfarenhet. Men sådant kan slå öfver i djup sympäti, det vet jag också.

»Du är ljum, jag önskar du vore kall eller varm». Apokalyptisk visdom brukar tas med löje, men den här anförda kan man — om man lefvat med något litet — lätt pröfva riktigheten af genom att gå till sina erfarenheter.

Hat står aldrig radikalt mot kärlek; det kan slå öfver, och det kan vara verklighet både det som går och det som kommer. Men ljumhet är den radikala motsatsen mot de två verkliga makterna, hat och kärlek. Ljum-

heten kan icke vara en makt i världen; den var det aldrig hittills åtminstone.

Svenskarne ha törhända sin säkra instinkt, som säger dem, hvart det skall bära af med staten eller hvar man skall upptaga beröringen med världen i stort, jag menar den djupare beröringen. Vacklar instinkten hos någon, kan man ju reflektera öfver olika möjligheter.

Brödraskap kan vara vänskap för lifvet och är det ofta. Denna mening binder i hop svensk nationalitet och tysk starkt. Men obetingadt gäller den ju icke. Mellan bröder kan ibland finnas en ödesdiger olikhet. Den ene kan i sitt väsen vara vida ljummare än den andre. Den ene kan älska och hata, den andre kan det knappt. De bröderna ha vidt skilda ideal.

Det är graden af djup i känslan, som bestämmer idealets höjdläge.

Idealen för svensk och tysk voro väl aldrig djupt olika. Men skiljas åt kunde de en gång. Man kunde rikta blicken mot det ena utan att därvid få se det andra. Folkkaraktären kan naturligtvis ha modifierats. Folket, som var »fullt af hetsigheter» och »för storverk fallet», kan ju ha blifvit »ett trögt folk».

Vår släktförbindelse med ryssarne -- ett fostbrödrslag, som Rurik och hans män knöto för tusen år sedan, — ta vi icke djupt. Själfva faktum neka vi icke. Men för öfrigt ta vi den för en saga, ingenting vidare. För moskoviterna synes den vara förklaringsgrunden till mycket under en hel lång historia.

»I tionde, elfte och tolfte seklen funnos i Ryssland flera styrelsecentra, Kieff, Nóvgorod, Pskóv, Volhyniens land, Súzdals land (Vladimir, Moskvá), Rjásán etc., representerande vid denna tid oberoende republiker, förbundna med hvarandra endast genom enheten i språk och religion och genom den omständigheten, att de valde sina furstar — anförare i krig och domare — af Ruriks ätt. — —

Den mongoliska invandringen, som ägde rum år 1223, förstörde hela denna unga civilisation och förde Ryssland in på nya vägar. De förnämsta städerna i södra och mellersta Ryssland ödelades. Kieff, som varit en folkrik stad och ett lärdomssäte, reducerades till ett lösdrifvarsamhälle och försvann ur historien för de närmaste två seklen. Hela befolkningar i stora städer antingen tillfångatogs af mongolerna eller afrättades, om de bjudit inkräntarna motstånd. Till råga på ryssarnas olyckor kommo turkarna snart efter mongolerna in öfver Balkanhalfön, och vid slutet af femtonde årh. voro de båda länder, från och genom hvilka ryssarna brukade hämta sin lärdom, Serbien och Bulgarien, hemfallna under osmanernas välde. Rysslands hela lif undergick en genomgripande förändring.

Före invandringen var landet fyllt med oberoende republiker, jämförliga med de medeltida stadsrepublikerna i Västeuropa. Nu började Moskvá, kraftigt understödd af kyrkan, att så småningom göra sig till en militärstat, som med mongolkhanens hjälp eröfrade de oberoende samhällen, som omgäfvade det. Statsmännens och de kyrkliga dignitärernas bemödanden gingo ut på att uppbygga ett starkt kungadöme, kraftigt nog att afkasta det mongoliska oket. Statens ideal sattes i stället för den lokala själfstyrelsens och federationens. I sitt bemödande att dana en kristen nation, fri från all intellektuell och moralisk beröring med de afskydda hedniska mongolerna, fick kyrkan en strängt centraliserad makt, som skoningslöst förföljde allt, som påminde om en hednisk forntid. På samma gång arbetade den ifrigt på att öfverföra på bysantinska ideal den obegränsade vördnaden för furstarna af Moskvá. Träldomen infördes för att öka statens militära makt. Allt oberoende lokalt lif undertrycktes. Tanken på Moskvá som ett centrum för kyrka och stat underhölls kraftigt af kyrkan, som predikade, att Moskvá

var Konstantinopels arfvinge — »ett tredje Rom», där den enda sanna kristendomen skulle utvecklas. Vid en senare tid, då det mongoliska oket var afkastadt, fortsattes af tsarerna och kyrkan detta verk att konsolidera den ryska monarkien, och striden fördes nu mot allt, som påmint om Västerlandets inflytande, i akt och mening att hindra den »latinska» kyrkan att utbreda sitt välde öfver Ryssland.

Dessa nya förhållanden utöfvade ett starkt inflytande på litteraturens vidare utveckling. Den tidigare episka diktningens friskhet och kraftiga ungdom var förbi. Sorgsenhet, melankoli, resignation blefvo nu hufvuddragen i rysk folklore. Upprepade infall af tatarerna, som bortförde hela byar i fångenskap till sina lägerplatser på de sydöstra stäpperna; fångarnas lidanden i träldomen; besök af *baskåks*, som kommo för att indrifva en hög tribut och betedde sig som eröfrare i ett eröfradt land; de bördor, som pålades befolkningen af den växande militarismen — allt detta ingöt i de folkliga sångerna en djup sorgsenhet, som de sedan aldrig förlorat.» (P. Krapotkin. Den ryska litteraturens historia. Öfvers. af N. Ossian-Nilsson).

Vikingen och tatarerna voro, då de stötte tillsammans med ryssen, skenbart lika. De två främlingarna kommo — vill man säga — i samma ärende. Men mottagandet de rönte från ryskt håll var icke detsamma.

Om eröfraranda vore det innersta hos ryssen själf, skures väl inkräktare öfver en kam. En öfverväldigande öfvermakt i dess tryck genom århundraden skulle man väl ta intryck af; man skulle väl böja sig för den, om man kunde böja sig, assimileras af den, om man kunde assimileras. Och böja sig, assimileras borde man väl kunna till slut. Något eget djup att befästa sig vid hade man ju icke, om man nu innerst kunde begripa en eröfrare.

För en främling, som kom med ringa följe, skulle man väl icke lätt böja sig. Spåren efter honom skulle man väl genast sopa bort. Någon djupare läggning hos honom än den simple eröfrarens kunde man väl icke uppskatta eller ens ifrågasätta, då man saknade allt sådant gry själf.

Men historien har sina egna ord om saken. Vid nordmannen synes ryssen ha fäst sig från början och fäst sig märkvärdigt djupt. Realiter nödvändigt var det icke — skulle man vilja säga — att fastslå som samhörighetstecken och låta gälla genom århundraden börsföretråde för Ruriks ättlingar, då annars allt var republikanskt. Det liknar bra nära en idealisering af främlingen från Norden.

Af tatarerna fick ryssen ta intryck, det kunde icke helt undvikas. Men det var kroppen, som tog intryck, icke själen. Själen var obeveklig.

Krapotkin, som jag i det föregående citerat, framhåller såsom motbild mot den tatariska eröfringen och dess konsekvens, den moskovitiska militarismen, den djupa sorgsenheten i epokens ryska folksånger. För långa tider har den ryska folksjälen omstämmts från glädje till sorg. Är icke — kan man fråga — detta ett tecken till, att tatarerna lyckats inverka på den ryska folksjälen?

Jag menar, att det är ett tecken till motsatsen och det bästa möjliga tecken till, att hvarken mongolvälde eller senare tiders militarism kunnat göra det minsta i det anmärkta afseendet.

Lifsglädje som det ryska folkets är icke förstörd med det, att den tvingats förvandla sig i sorg, bara djupet i folksjälen kan anses vara vidmakthållet. Förstörd hade den ju blifvit, om den velat öfverleva sig själf, hålla sig kvar som tatarisk triumf eller öfver hufvud som militärisk eröfrarelust. Det har den ju icke velat. Den kan

alltså väntas återkomma. Den kan tänkas vara luttrad, när den återkommer — efter sju sekler eller mera. Här kan det nog bli fråga om upphøjelse. En upphöjd glädje och dock ett ord med klang i — det låter konstigt för vissa öron. Man må tvifla här som annars, jag antar, att ryssarne ha denna framtid ändå; den som tviflar här, tviflar nog också på faktum. Djup och långvarig hemsökelse är enligt all historias vittnesbörd just den makt, som kan rena.

I Sverige liksom i västerlandet öfverhufvud är det vanligt att rycka på axlarna åt åtskilligt »äka ryskt», hvarmed då menas något särskildt otidsenligt drag hos rysk hierarki eller något maktmissbruk af ryskt själfhärskaredöme. Från tatarsynpunkt kan man naturligtvis göra spe af moskoviterna, som i sin reaktion mot mongolväldet icke lyckats bättre, än att de fått ett tyranni på halsen sådant som Ivan den förskräckliges och hans efterträdares tsarism. Men från svensk synpunkt är väl sådant ingenting att le åt. Om moskoviterna störtat sig i olycka genom själfva våldsamheten i deras motvilja mot den tatariska pestsmittan, så kan ju det ha bidragit till olyckan, att de idealiserat en smula för kraftigt den föregående epoken, den svensk-ryska tiden.

Ryssarne påstå själfva — hos Dostojevskij t. ex. predikas det oupphörligt — att de ha något nytt att ge Europa. Det är icke katolicism, icke protestantism, icke — (Dostojevskijs tankstreck betyder, förmodar jag, grekisk ortodoxi). Det är en ny lifvets sötma det är fråga om, man vill öfvertyga oss om det. Men man säger oss icke, hvem man intresserar sig för mest, hvem som kan bli på en gång meddelsemedlet utåt och den, som inåt kompletterar ryskt väsen. Hvem som helst kan detta icke vara. De europeiska nationaliteterna ha rätt olika ideal.

Slavismens profeter likna här sökande, som ännu ingenting funnit.

De tala nog mycket om brittisk folkanda, om tysk och fransk. De låta nog undfalla sig enstaka ord af beundran. Men ingenting faller dem riktigt i smaken.

Engelsmän och deras syn på tingen omtalas stundom så, att man kan hålla sig för skratt, men långt ifrån alltid. Tyskarne kallas icke alltid »korfätarne», fransmännen icke alltid »det snillrika folket». Men de kallas så ofta nog.

Om svenskhet hör man dessa tänkande ryssar sällan tala. Måhända vilja de icke se oss i vår glans. Felet är då deras. Eller ock kunna de icke se oss. Felet kan då vara vårt.

På en minnessten, rest vid Pultava av ryska officrare, läses: »Till minne af våra lärare, hvilkas ära öfverglänser allt».

Ryssarne vilja se oss, om de kunna, det är uppenbart. I karolinen har svenskens gestalt kunnat ta form för dem. Det var vikingens drag de återsågo; andra, men dock desamma.

Men de se oss icke nu. Svenskt nationellt lif är ingenting aktuellt för dem. De se sådant som tyskt, franskt, engelskt, ingenting annat.

En gestalt, menad att ses af alla, måste — säger David Strauss på ett ställe — vara icke blott välproportionerad utan också hög.

Tanken skandinav hör till dem man måste slå bort, jag har hört sägas det. Uppfattningssättet hos svensk, norрман, dansk menas vara ytterst olika. Det som en af de tre finner helgjutet, måste de andra beteckna såsom vanskapligt.

Till inskription på en staty åt Tordenskiöld föreslogs af Kielland: »Du feige svenske Hund». — Det var en snärt åt karolinen; nagaikan gaf den icke.

Eröfraretanken, nationernas tanke från hedenhös, har utan tvifvel någon ringa mening äfven den. En nation

kan vara för liten eller bli för liten. Vikingarnes ättlingar förstå utan tvifvel bäst af alla sina fäders mening. Folken i norden skola bli synliga för världen, det kan tänkas. Man skall få höra talas om ett skandinaviskt ideal. Svensk, norrman, dansk är smärtsamt berörd af det, det förstås, ett ideal hade man ännu aldrig utan vanda. Men man griper till det för nöds skull, det är antagligt.

En sammanslutning af skandinaver till ett verkligt politiskt helt är märkvärdig i ett visst afseende. Den kan ske utan det ringaste buller.

Förr, så ofta en sammanslutning af folk skedde, måste det gå genom »revolution». Alltid fanns det en okunnig massa, som måste drifvas af någon pådrifvare.

De nordiska folken behöfva ingen pådrifvare. De kunna gå själfva. Jag menar: de kunna begripa eller lära sig begripa. De kunna mangrant och omedelbart göra klart för sig själfva samt successivt och i god ordning göra klart för hela världen, att de hädanefter vid kritiska tillfällen stå en för alla och alla för en.

Ingenting yttre behöfva de ta bort, allra minst sådant, hvars borttagande skulle väcka uppmärksamhet utomlands och föra med sig, att den skandinaviska tanken kväfdes i dess linda eller växte förkrympt.

Kunskap är ett vapen både i högerhand, om det finns kallt blod vid skötseln af det, och i vänsterhand, om dess makt icke öfverdrifves.

Bli detta slags union — en genomtänkt förbindelse med ett ideal skymtande — alldeles urbota från synpunkten af snittet för statsbildningen? Är snittet högst modernt eller icke? En nordamerikan vet det utan tvifvel. En norrman vet det väl åtminstone.

Eller hvarför bröto sig norrmännen ut ur den gamla unionen, den »starka och häfdvunna»; ett visst europeiskt anseende hade den ju? Det var ett underligt drag, om det icke var ett utslag af en vaken folkinstinkt.

Jag tycker om — mest så bra som någon — en kylig betraktelse, en objektiv syn på tingen. Men jag envisas icke att alltid stå på den punkten, att ta allting »vetenskapligt» som man säger. Jag byter om synpunkt för min del — byter om utan vidare — i fall den jag vill komma underfund med ser underlig ut annars och blir begripligare, om man byter om.

Jag antar således beträffande den norska frihetstanken, att det djupast sedt är likgiltigt, hvad svenskarne mena med den och hvad världen i öfrigt menar med den, och att allt här beror på, hvad norrmännen mena med den själfva.

Om norrmännen känna sig starkare i sitt nya statskick, tänker jag, att de också äro starkare.

Någon mening hos en utländing, att norrmännen äro en mindre nation än någonsin och behöfva mer protektion än någonsin, är naturligtvis riktig från den valda synpunkten. Men den valda synpunkten är för yttlig för mig.

Ett svenskt-norskt regemente, som är en i yttre måtto lös förbindelse, men äfven en, i hvilken norrmännen känna sig starkare än någonsin, synes mig vida fastare än det gamla regementet, visserligen fast i yttre måtto, men dock sådant, att norrmännen däri kände sig väsentligt tillbakasatta.

Folks frihetsrörelser ha brukat lämna spår efter sig. Frihetsjubel hos folk har nog kunnat visa sig vara äkta.

Den svenska frihetstanken var djupt känd en gång, äfven den. Det var så länge friheten var ung och hårdt bestridd. Svensken skref då mycket riktigt in sitt namn i häfden och skref det in liksom för alltid.

Man ställer sig i Sverige skeptisk mot norsk »æresfølelse». Man tycker, att det är ren fantasi. Något verkligt förtryck ledo ju norrmännen aldrig af under unionen, man menar det. Man glömmet då, att också

svensken hade en sådan där folkfantasi och höll på den. »Du klagas ständigt» sade Erik af Pommern. Han tyckte väl, att på den svenske bonden gick ingen verklig nöd; han hade det väl mest lika ställdt för sig — bra eller illa för öfrigt — som en dansk bonde; hans opposition var en fantasi utan stort verkligt underlag. Ett frihets-skri kan ju få något nytt i tonen, då fem sekler göra sitt till, men det behöfver väl icke uppfattas som två löjligt olika toner.

Svenskt frihetsjubel har faktiskt kunnat omsättas i handling. Norskt frihetsjubel skulle betyda fraser utan mening. Någon annan svensk — hvem som vill — må ge ut den meningen om ett närbefryndadt folk vid början af dess dag. För mig låter sådant tal som ett utslag af hopplöshet. Att ta upp det strider mot min grundmening.

Den politiska vänstern i Sverige är måhända icke böjd för desperation i det här stycket. Den anar måhända — vid minnet af 1905 års händelser — befintligheten af en vaken norsk folkinstinkt.

Ett enadt Skandinavien af drottning Margaretas snitt — tre provinser under ett enda statsöfverhufvud — är en makt större än Sveriges, det är lättfattligt. Man kan addera. Och man kan — utan att ändra programmet — förakta tankeutvecklingen i en multiplikationstabell.

Det enda som förvånar vid ett lifskraftigt svenskt högerprogram är, att det icke förfäktas med vapenmakt. Tidehvarvet är annars krigiskt; man vet hur högeragitation bedrifves just nu i Serbien, Bulgarien, Italien, Grekland, för att stanna vid de exemplen.

Om högermännen själfva icke ta sitt program såsom ett, hvilket eggas till omedelbar handling, om de hysa den ringaste skymt till tvifvel på, att det motsvarar i den form det har modernitetens kraf i fråga om statsbildning, så kunna de ju icke begära, att annat folk och praktiskt folk skall falla i jubel inför det.

På detta ställe vill jag undanröja en möjlighet till missuppfattning. Med verklig statsmakt veta utan tvifvel de fleste svenskar hvad de mena. Jag vet i hvarje fall hvad jag menar. Med verklig statsmakt — en, som spänner musklerna och eldar hågen hos den enskilde statsborgaren — förstår jag icke ett framträdande med pomp och ståt från statens sida, utan bara möjligheten att spela in med makt hvarenda gång och äfven afgöra någon gång i nationernas råd.

Ceremoniös är världen ännu, det är sant. Mer ceremoniös var den dock fordom.

I sin bok, Historiens filosofi, talar Hegel om, hur noga om sin värdighet en bramin måste vara, då han ville förrätta sitt tarf. Han hade tusen etikettföreskrifter att iakttaga, om han icke ville anses oren och lik mobben. Antag, att han uppfyllt alla tusen mycket riktigt och äfven gjort sitt tarf. Antag sedan, att han hade olyckan trampa på sin urin.

Han blef oren, braminen, det är tydligt. Och det stod icke till att få honom ren från detta. Rening under ett helt lif, det grufligaste själfplågeri under ett helt lif, allt sådant förslog knappt.

Hundratals millioner människor begrepo vikten af detta ceremoniel under hundratal af år. Men vi moderna människor säga ju ändå: Vi begripa icke vikten af det. Lifvet hos oss är enklare lyckligtvis.

Det vill säga: En hop folk hos oss känna knappt inom sig, att lifvet går mot förenkling, och ha knappt något glädjeämne i detta. Det finns ju de, som kunna konsten att »stå på piedestal». Man har således än i dag det besväret att skilja mellan utstuderadt folk och folk med framtidsblick.

Man menar möjligtvis: De skandinaviska staterna, bundna samman genom det fastaste band eller i den rent inre mening som här antagits, utgöra en makt på tio

millioner. Med stormakter kunna de icke spela jämnt, än mindre med en världsmakt, Ryssland.

Möjligt är ju också, att man icke har denna mening. På fakta är den ju icke grundad. Bestämmandet af skandinavernas massverkan är ju icke addition af individerna rätt och slätt. Den vore det naturligtvis, om de vore oxar och voro det allesamman. Men man skär dem icke öfver en kam så, det är ju alltid en möjlighet att räkna med.

Jag har varit elev vid Chalmersska institutet och bedrifvit matematikstudier vid svenskt universitet, för öfrigt under många år varit matematiklärare vid statsläroverk. Jag har i ett som allt fått intrycket — jag fick det starkast från kamratkretsen vid Chalmers' — att matematiskt sinne är en lättköpt egenskap hos skandinaver.

Detta i fråga om själfva anlaget. Hur sedan hvar och en kan bruka sitt pund, om det svenska, resp. danska, norska statsidealet räcker till för att vägleda honom vid förvaltningen af det, det är ju frågor af en helt annan rang. Beträffande betydelsen af de frågorna anför jag här några ord af Dostojevskij:

»Vad gör det att en yngling, som ännu ej trätt ut i livet, drömmer om att bliva en hjälte för sin samtid? Tron mig, sådana låt vara stolta och förmättna drömerier kunna bliva vida livaktigare och gagneligare för denna yngling än den där förnumstiga klokheden hos en gosse, som redan vid sexton års ålder tror på den snusföruftiga sanningen, att »lyckan är bättre än hjältemod». Tron mig, denne ynglings liv skall till och med efter genomlevda motgångar och missöden i sin helhet ändå bliva skönare än hans kloka barndomskamrats lugna liv, om denne ock fått tillbringa alla sina dagar på sammet. En sådan tro är i och för sig icke omoralisk och ingalunda någon lumpen självförhävelse.

Så är det ock med folken: må det finnas folk, som äro kloka, hederliga och hovsamma, utan några lidelsefulla utbrott, köpmän och skeppsbyggare, njutande av rikedomar med all komfort — Gud vare med dem, de skola ändå inte komma långt i världen! Härur framgår ovillkorligen den medelmätta, som i intet avseende tjänar mänskligheten; det finns ingen energi hos dem, ingen av dessa tre tumlande valfiskar, på vilka alla stora folk stå. Tron på att duvill och *kan* säga världen det sista ordet, att du slutligen skall uppenbara det genom din överflödande, levande kraft, tron på idealernas helgd och på styrkan av din kärlek och törst att tjäna mänskligheten — en sådan tro är underpanten för nationernas högsta liv, och endast genom den kunna de utveckla hela den del av sin livskraft och sin organiska idé, som av naturen själv vid deras skapelse blev dem förutbestämd att lämnas åt den kommande mänskligheten i arv. Blott en nation, stark genom en sådan tro, har rätt till högre liv.» (Dostojevskij. En skrifställares dagbok. Öfvers. af A. Jensen).

Det är ju närmast fråga om att få ett riktigt mått på en nations förmåga att göra sig gällande utåt. Nationen som afses är oansenlig till det yttre, åtminstone vid flyktigt påseende. Den ser ut att icke kunna hålla profvet, om den mätes med världens vanliga mått, våldet, det må nu vara militäriskt, tekniskt, merkantilt, öfver hufvud hvad slags våld som helst. Alltid står detta folk numeriskt underlägset, det ser ut så. Nu säga många, att en sådan nation är rakt ingenting att göra af; den är slagen till slant en gång för alla. Slik hopplöshet är i grunden mot min mening. Folket lefver ju och tänker ju lefva; dess läge kan då icke anses vara värre än ett vanligt nödläge, ett problematiskt läge, där en lösning icke är utesluten. Andra ytterlighetsmänniskor drifva den läran, att en sådan klen nation kan vara säker om,

att den fått till öfverflöd gåfvan af inre krafter, all sköns »kulturvänlighet». De tala icke i min ton de heller. En gnista hopp har jag och mest som hjälp vid arbete, men att någon — nation eller enskild — kan sitta och dela ut hopp till öfverflöd, det går icke i mig. Det som är att göra här är, enligt mitt förmenande, att fixera med nödig skärpa de förhandenvarande fakta och dra beslut-samt konsekvenserna. Man stannar icke vid ett flyktigt ögnasikte; det antagandet utgår jag från.

Jag tänker mig nu två personer stå i led. De äro lika i mod och tålmod. Jag tänker mig dem uttagna bland millionerna människor med dessa egenskaper inom en nation såsom de, hvilka skilja sig mest i fråga om matematisk begåfning.

Den ene af de två flygelmännen är specialist inom ett enda område; han är — låt oss säga — ett soldat-ämne (de flesta män duga ju till det). Inom mer än ett område kan han näppeligen sägas vara bevandrad, om han står ytterst på ena flygeln af en millionarmé, och om det är matematiskt sinne som sätter ordningen. Teknisk, merkantil begåfning, allt sådant saknar han.

Äfven alla soldatämnen äro ju icke lika. Det är icke omöjligt på den militära banan att ta initiativ. Men den här föreställda personen kan icke ta initiativ. Han är mest en krigsmaskin. Vore han mycket mer än det, stode han ju icke ytterst på sin flygel.

Den andre flygelmannen kan kallas fackman som militär. Han kan lika så gärna sägas vara fackman eller verkligt intresserad inom en mångfald vidt skilda områden, som kräfva utåtvändhet i sinnet. Han kan sägas vara det utan att vara ett hjärnspöke. En viss mångsidighet hos folk är ingenting ovanligt; en mycket stor mängd svenskar, som ha sitt yrke, sakna icke ett älskingsämne därbredvid. Och den här sist föreställde personen står ju ytterst på sitt håll liksom den först föreställde på sitt.

Den sist förestälde, mångsidigt utrustade militären är vidare en, som kan passera alla grader inom sitt fack; han begrepes icke stå ytterst, om han icke kunde det. Han för arméer excellent — nota bene om han har arméer att föra.

Något beror ju alltid på omgifningen. Helt lemnad åt sig själf kan ingen stiga i graderna och stråla alltmer i ljus; han stannar i dunklet, det är det enda rimliga. Är en verklig Napoleon riktigt i pänningknipa, pantsätter han klockan, han som andra. Alladins lampa har han icke. En hjältesaga är icke en saga ur Tusen och en natt.

En svensk-amerikan — en läkare med tjugo års erfarenhet af amerikaförhållanden — berättade för mig, att inflyttade tyskar och irländare å ena sidan, inflyttade svenskar å andra sidan, skilja sig i ett anmärkningsvärdt afseende. Då en irländare eller en tysk gör min af att vilja stiga i graderna, skjuta hans landsmän på mycket endräktigt för att få honom högre. När en svensk försöker stiga (svensken gör det, sade doktorn, icke fullt så ofta som irländaren), ställa sig hans landsmän helt skeptiska: de frukta att det icke är mycket bevändt med honom, de anse sig för säkerhets skull böra återföra honom till hans plats.

Så må det vara med svenskar utomlands, möjligtvis också med svenskar härhemma. Men jag har för ögonblicket icke att göra med den möjligheten. Jag har antagit, att det finns ett skandinaviskt ideal, som gått folk i blodet och eggat till handling, så att alltså en skandinavisk omgifning är i mod och tålmod jämförlig med en irländsk eller tysk omgifning. Jag fortsätter.

Vill man göra sig ett riktigt begrepp om totalverkan utåt hos de två personer jag ställt i led, tillgår det icke så, att man adderar individerna. Man har — hvad den ene individen angår — att multiplicera. De speciella

färdigheter han har måste man räkna med. Det blir kanske många. Det är kanske svårt att hitta en specialverksamhet, som t. ex. en militär finner omöjligt att kalla specialvapen eller ta upp i sin speciella räkning. Krig är en fråga om pengar, är ett gammalt slagord; krig är en fråga om ammunition, är ett nytt. Ändtligen tänkar man en smula på graden. Man räknar icke ihop generaler och generalsämnen med gemene man.

Jag har framlagt de nakna fakta skandinaverna ha att räkna med, om de vilja rätt bedöma sina egna och andra folks styrkemöjligheter utåt. Skandinavernas folknumerär är liten, tio millioner vid pass, det har jag vederbörligen tagit upp som ett faktum att räkna med. Genomsnittsskandinav har bra nog starkt markeradt matematiskt sinne, det har jag tagit upp som ett nytt faktum. Något samtida och högtstående folk kan ha öfverlägsenhet i fråga om folkmängd; däraf drar jag icke strax slutsatsen, att det är öfverlägset eller ens jämnställdt i fråga om matematiskt sinne. För mig är den styrkemöjlighet, som jag kallat matematiskt sinne, alltid något rent själfständigt, någonting, hvars befintlighet på ett håll måste vara konstaterad för mig genom gjorda rön, om jag skall kunna säga mig, att den finns på det hållet.

Den bitterheten att låta tanken stöta sig mot gränser — både se ned intill ett ogenomträngligt mörker och se upp intill ett osedt ljus — behöfver man icke ha för att kunna tala om fakta med mycken säkerhet. Tidsformen finns att tillgå lika väl som tankeformen. Det som finns i rum och tid, det är en sak att svära på, det är ett obestridligt faktum. Man vet detta; mindre vet man icke, ehuru man icke tycker om eller tyckt om någonsin egentlig tankeexercis.

Att svenskar hålla på tidsexistensen, såsom folk göra hvilka ha en ytlig läggning, synes mig som en motsä-

gelse i betraktande af det vetenskapliga intresse nationen älskar tillerkänna sig. Vore tidsformen något mer än en illusion, så vore all tanklös betraktelse öfver de yttre tingen, allt som det obeväpnade ögat ser, ju något annat och mera än en illusion. Hvad det beväpnade ögat — den matematiska, den historiska vetenskapens inblick i tingen — kan vara för ett mäktigt statsintresse att vidhålla, om tingen äro sådana de uppfattas i rum och tid, förefaller alldeles obegripligt. Man borde väl egna sig åt hvad som helst hellre än åt vetenskaplig analys.

Det medges: alltid analyserar man icke.

»Naturligtvis är ingen oersättlig» läste jag för någon tid sedan i en ledande svensk tidning på tal om en befordringsfråga inom marinen.

Den citerade meningen låter i mina öron hypotetisk. För tillfället går nästan allt till så i Sverige, det erkännes. Men den samlade erfarenhetens kärftva språk liknar, tycker jag, meningen i fråga icke; jag såg aldrig verklighetens form vara den, som uttryckes i denna mening. Hypotesen såsom sådan är kanske trösterik. Från antagandet »ingen är oersättlig» är icke långt till konsekvensen: Man kan godt ge tappt, staten reder sig lika bra för det. Staten kan godt ge tappt, världen reder sig lika bra för det.

Jag erinrar mig ett tillfälle, då kulturvänligt folk i Sverige voro i bekymmer för nobelprisens rätta fördelning. Det syntes som om många pris gingo åt vissa kulturländer och få eller inga åt andra. Man menade att fördelningen var orättvis: Hvarför skulle icke ungefär lika många snillen finnas på det ena hållet som på det andra?

Den som frågar så efter rättvisa, vet ju om, att rättvisan är »matematisk» — snillena böra falla ut lika pr kvadratmil — och han förbehåller sig ju, att den som svarar vet detta som han vet. Jag tror icke, att Gud gör ett underverk för att

svara på den gjorda frågan (ett gunstigt och uttömmande svar kom, vill jag minnas, från en ledamot af K. svenska vetenskapsakademien). Frågar man däremot oförbehållsamt lik en, som ingenting vet: Finns på den fläck af jorden, som kallas Sverige, att se för lite hvar någon sorts andens gåfva? så kan det väl hända — änskönt fläcken är liten — att underverket svaret sker.

Vid de internationella ridtäflingar, som höllos i Skåne för några år sedan, hade svenske officerare att ta upp täflan med ryske och tyske. Sverige lät representera sig genom de bästa ryttare och hästar det hade. Jag tar för gifvet, att Ryssland och Tyskland gjorde detsamma. Ryssland — »kolossen», »eröfrarestaten», »kosacklandet» — troddes allmänt skola bli en mycket farlig motståndare vid en sådan täfling. Men det var — af resultatet att döma — så litet farligt, att en del ryska tidningar ansågo sig böra inkomma med en förklaring öfver misslyckandet: det berodde på konstler och knep från svenskarnes sida. Äfven af tyskarne tilltvungo sig svenskarne ett ampelt erkännande. Det hjälpte icke tyskarne, att Tyskland är folkrikt liksom Ryssland. Icke ens det hjälpte, att folkarten hos tysk och svensk är gifven mer lika än folkarten hos ryss och svensk. Graden är i alla fall gifven olika, det syntes.

Vid de olympiska spelen i Stockholm täflade Sverige i idrott med två nya folkrika makter, med England, idrottens hemland, och med Amerika, det land som hittills var sinnebild för utåtvändhet. Äfven nu lyckades Sverige upprätthålla en gradskillnad till sin favör. Ryssland deltog i dessa täflingar. Men det förmådde icke göra sig gällande, att döma af det språk ryska tidningar förde: svenskarne skulle nog finna, att de ryske lärjungarne kunde öfverträffa sina svenska mästare, liksom de funno det en gång vid Pultava. Pultavaslagets betydelse synes för dessa ryska pressorgan vara den, att

svenskarne förlorade sin egendomliga och välbestyrkta militära duglighet vid Pultava och att något häraf eller allt öfvergick på ryssarne.

Den sorts öfverlägsenhet, som faktiskt tillhör svenskarne, förmå de emellertid icke föra i räkning praktiskt; i hufvudsak gå de förbi den. Än upphöja de den omåttligt, den blir ett ämne till »fosterländskt tal». Än för ringa de den lika måttlöst och sjunga visan om sin nations litenhet bredvid alla »stormakter» och »jättemakter». Möjligt är ju, att om skandinaverna gemensamt ta sakförhållandet i betraktande, de däri kunna finna ett ämne till rent praktiska funderingar.

Att själfva samla sin nations krafter förmå icke svenskarne. Hindret är deras nationalstolthet, som icke tillåter dem att ge rum i staten åt ursprunglig begåfning. Mångsidighet och lust att utnyttja alla gifna resurser till det yttersta är den verkliga formen för en ursprunglig begåfning. Den starke begränsar sig icke genast själf. Han drages till hvarje punkt, där han tror att det går hett till; sådant ligger i hans natur. Han kan bli slagen på en punkt; äfven en sådan gräns fattar han icke utan vidare såsom mer än en tillfällighet.

För svenskarne — om jag rätt förstått dem — ser all denna mångsidighet, allt detta rörliga lif misstänkt ut och likt humbug. Det sorglösa snillet, som går vårdslöst fram och låter slå sig på en punkt, är slaget för alltid och på alla punkter; de synas mena det. I den öfverströmmande kraften se de — om jag icke misstar mig — en af lifvets afvigssidor. De hylla »fackmannen», och icke utan fanatism; ju enformigare han är, dess djupare är den allmänna tilltron.

Den splittrade fackkunskapen kan uppfattas till att betyda något för lifvet i det hela, och dock kan uppfattningen vara en saklig uppfattning. Nobelkrut t. ex. är en kemists verk; man kan skrifva dess kemiska for-

mel och kalla den ett sakligt omdöme. Det medges. Men man kan säga om nobelkrut, att det är användbart till någon grad för t. ex. militära och tekniska ändamål. Det omdömet brister icke i saklighet det heller. Det är det sist nämnda omdömet, som är det högsta ordet om facktermen, det på en gång sakliga och bestämda. Det är det, som ger facktermen dess berömmelse.

Men om hvarje fackgebiet måste fattas i graden eller i sitt förhållande till andra fack för att få sitt högsta ord skrivet om sig, så kan fackmannen näppeligen komma till verklig ära bara genom sin ensidighet, sin isolering från allt utom facket. En fackman, som lutar åt ensidighet, har icke den bestämdt sakliga tendensen. Hans plats är den underordnades; på den kan han ha en verklig uppgift att fylla med sin instinkt af arbetsmyra, men endast på den. Hvarken i lifvet eller ens inom det fack han tillhör är han den ledande anden. På en chefspost måste han antagas göra skada i stället för gagn och dess mer, ju svårare det är att upptäcka hans skadegörelse. I själfva hans tendens ligger ju, att han har sin pina åt allt friskt yrkeslif, som spirar upp med nya riktningar inom det fack han tillhör. För den djupast själfständiga riktningen är han farligast; hans kritik af den är att vilja förhindra slik växt i brodden.

Att förmana svenska folket är för mig ingen praktisk angelägenhet; under min ledning stå icke, så vidt jag vet, några svenskar. Men det är icke omöjligt för mig att utkräfvat åt Skandinavien det löftet af norrmännen i gemen, att de vid verkliga afgörelser gå före med sitt exempel. Det ligger i mitt antagande om den norska frihetstanken, att norsk folkinstinkt redan af sig själf skyggar för sådan nationalstolthet som den svenska.

Ett folk, hvars styrka utåt bestämmes omedelbart af två maktfaktorer: endels folkstocken endels den hos folkets flertal såsom naturlig begåfning framträdande ut-

åtvändheten, är en makt i världen och en viss makttyp; den motsatta makttypen är ett folk, hvars styrka utåt bestämmes omedelbart af en faktor, folkstocken.

Makttyperna kunna naturligtvis vara världsmakter bägge två, jämförliga i styrka bägge två. Det ligger ju i självständigheten hos dem såsom typer.

Makttypen med en maktfaktor måste — det är en själfklar sak — tänkas med en folkstock af hundratal millioner, om makttypen med två maktfaktorer tänkts med en folkstock af tiotal millioner. Med afgjord öfverlägsenhet i folkstocken kan den förstnämnda typen anses hålla den motsatta typen stängen, annars icke.

Men makttyperna, ehuru själfständiga inbördes, kunna icke tänkas alldeles lika starka. Utveckling öfver hufvud, allt möjligt betraktelsesätt alltså, sker i grader, det är ett faktum. Makttyperna betraktas följaktligen såsom grader, de också; man tänker sig den ena i viss mån starkare, den andra i samma mån svagare, det är ohjälpligt.

En naiv betraktare tänker sig den typen såsom starkare, hvilken har den större folkstocken. Den andra typen har visserligen förutom folkstocken ytterligare något att stödja sig på, nämligen en egendomlig begåfning hos folket. Men gåfvan är knappt synlig. Den gäller icke som maktfaktor för en naiv betraktare.

En betraktare, som vet att reflektera, tänker annorlunda. Han räknar med utvecklingens faktiska riktning. Det nya brukar alltid vara verkningsfullare än det gamla. Ett pilregn försvinner i verkan bredvid skottet af ett fältstycke. Ett fältstycke af äldre konstruktion försvinner i verkan bredvid ett af nyare. En sådan betraktare tar alltså först upp frågan om moderniteten. Makttypen af mera modernt snitt synes högre och starkare än den af mindre modernt snitt.

Det är ju icke tu tal om, att makttypen med de två styrkefaktorerna är den modernare af de två typerna.

Man menar nu: Tyskland är denna moderna typ i dess rena prägel. Tyskland visar i detta nu, att matematiskt sinne väger tungt på vågen. Sin grundform har typen redan; Tyskland står där. Skandinavien för sin del skulle icke kunna utbilda typen nogare.

Då man säger så bestämdt, att tyskarne bygga på matematiskt sinne så, som det kan och bör byggas, glömmer man att det är svårt att bygga på det osynliga. Sådant gör ingen, om han icke är alldeles nödd och tvungen. Då genomsnittstysken summerar millionerna tyskar i Tyskland och Österrike, finner han summan gigantisk. Hans patriotism råder honom utan tvifvel till att ställa sig på en något högre kunskapsnivå än genomsnittsmannen i Frankrike och England. Men med det halfva steget stannar han väl. Med det anser han sig väl säker om sin makt äfven för framtiden, fullt öfvertygad om att alltjämt kunna göra sig gällande åt alla håll. Steget fullt ut i den riktning det gäller är det nog icke han som tar; han behöfver det ju icke.

Grundformen för en viss typ — den västeuropeiska makttypen — är själfsgadt det sista utvecklingen på det plan det gäller bär fram med afseende på den typen. Det underbara i typen är, att matematiskt sinne — en tankegåfva, någonting osynligt — visas betyda makt i världen. Hittills ha jämförelsevis folkrika nationer företrädt typen. Men renast står den väl ute, om den företrädes af en folkfattig nation.

Skandinaverna äro en folkfattig nation. De äga vidare i rikaste mått den begåfning, som karakteriserar västeuropéerna; världen rundt omkring erkänner det, jag är icke den förste som vittnar om det. Det kan antagas ligga en djup mening inunder detta sammanträffande. Jag antager, att Skandinavien är menadt att utbilda den västeuropeiska makttypen till dess grundform.

I lifvets skola kan det gå så, att yngsta dottern

uppfostrar modern, för henne upp sent omsider på sitt högre och friare plan. England och Indien höra ihop på det sättet; England styr, Indien låter styra sig.

På samma högre plan har Japan ryckt upp, och det är väl begripligt att så kunnat ske; gränser inom verkligheten äro ju alltid sväfvande. Med hvilket allvar det ryckt upp skall framtiden utvisa.

Afgjort på samma högre plan står Ryssland. Alla slaviska stammar stå på detta plan; de äro germanernas nära stamförvandter. Och Ryssland står i spetsen för slaverna. I Rysslands ställning bland folken finns alltså ingenting sväfvande.

Att Ryssland dominerar bland slaverna utan någon egentlig medtäflare, eller om man så vill, att panslavismen är en instinkt hos alla slaver, det är ett drag, som man i Västeuropa stött sig på. Man har af sakförhållandet dragit slutsatsen, att slaverna — moskoviterna särskildt — ha orientalens eröfrarinstinkt, ungefär samma själsdjup som tataren. Osteuropéen står lägre än västeuropéen; han är ett ständigt hot, tillfälligtvis ett brukbart verktyg, det är konklusionen man gjort.

Vid denna konklusion kan man ju stanna och stannar också utan tvifvel, i fall man är i allo hjälpt med västeuropeiskt betraktelsesätt. Finner man, att västeuropeiskt tankelif icke har allt det innehåll man önskar eller ens det djupaste innehåll man önskar, är man måhända icke strax benägen att ta konklusionen för god.

Dostojevskij talar om nationernas »organiska idé, som av naturen själv vid deras skapelse blev dem förutbestämd». I själfva verket tyckes naturbegåfningen hos väst- och osteuropé peka ut dessa två såsom hvarandra kompletterande hälfter.

Ryssen i allmänhet är en inåtvänd natur. Att det förhåller sig så, är västeuropéen fullt på det klara med; man kan utgå från det förhållandet såsom ett vederbör-ligen konstateradt faktum.

Man vet, hvad som menas med en inåtvänd natur. Det är en »drömmare», en »fantasimänniska». En sådan har svårare än de fleste att slå sig ut i »det praktiska lifvet»; den meningen om honom är nog befast hos lite hvar. Som konkurrent vid ett företag, hvad det vara må, anses han tämligen ofarlig. Minst af allt räknar man med att få se honom bland världens väldige. Förmågan fattas, och man är icke säker på, om icke viljan också fattas. Djup religiositet och dess öfverdrifter, asketism, mysticism, äro ju ofta återkommande drag hos denna sorts folk.

Antalet helgdagar på året i Ryssland är — trots reduktioner som gjorts på sista tiden — alltjämt omätligt stort, om man ser saken med svenska ögon. Men för Rysslands bönder är antalet måhända för litet. Rysk stämning är nu en gång söndagsstämning, liksom svensk stämning är hvardagsstämning.

Svenskarne ha väl minst bland alla folk någon rimlig grund att underkänna äktheten af en sådan folkstämning som den ryska. Det vore att underkänna äktheten af den svenska folkstämning, som bar upp lutherdomens tanke på Gustaf Adolfs tid. Ryssen är inåtvänd nu, låt så vara. Men svensken var inåtvänd då, såsom knappt något folk varit det. På yttre verkligheter stödde han sig så litet som möjligt. Det lutherska arvet — den verkligheten — var en ringa ting just då att ta upp, det var en tanke som tyskarne redan gett till spillo. Det ringa tinget togo svenskarne upp, det togo de utifrån; men för resten var ju alltsammans en svensk fantasi.

Nutidssvenskarne veta väl bäst med sig själfva, om de ha lätt att återupptända den stämningen i dess forna glöd, m. a. o. om de ha lätt att förväxla sin egen gåfva, matematiskt sinne, med en annan gåfva som folk kan ha, religiöst sinne. Jag tilltror dem icke att kunna det. Men jag kan ju göra antagandet, att de ha en skymt af

historiskt sinne kvar, och att det är icke bara pojkarne som ha det, utan äfven dessa vuxne »med naturvetenskaplig bildning». Gustaf Adolfs-firandet är efter år kan ju tydas som en vink om, att man bör försöka det antagandet.

Ur antagandet drar jag konsekvensen, att inåtvändheten hos ett folk i våra dagar, det ryska, kan betyda för svenskarne ett lifstecken, hvars betydelse icke minskas däraf, att det föga liknar det de ge själfva i närvarande stund.

En religiös tanke — om en ryss en dag skulle tänka ut en sådan för sitt folks räkning, och äfven med mening att den skulle eröfra världen — behöfver alltså för en svensk ej betyda ett ämne till löje. Den behöfver väl icke heller a priori tänkas vara ett eröfrarefolks ursinnigaste programpunkt, en ny islam som världen får.

Sin religion förfäktade svenskarne med vapenmakt vid Lützen. Men de förmå utan tvifvel skilja den stridens mening från islams striders.

Utvecklingen går framåt, det är det antagliga. Eld hade en religiös tanke alltid, men lågan var icke alltid lika ren. En framtidsreligion blir nog icke mer uppfanatiserande än Luthers, den blir nog mindre, det må vara en ryss som står för den eller hvem som helst.

Om Ryssland för sitt lif behöfde en man med eröfraretalanger, skulle det förmodligen ropa upp honom just nu. En sådan man, om han framträdde, skulle i och därmed karakterisera det ryska folket på sitt eget sätt; djupet hos en sådan som han skulle bli folkets eget. Men det ryska folket låter icke karakterisera sig så. Icke ens en Gustaf Adolfstyp tyckes vara antaglig för detta folk. Det segrar icke, det bara blöder.

Enstaka individer såsom t. ex. Gustaf Adolf kunna ha på en gång religiös begåfning och matematisk begåfning. Men hela folk äro icke så rustade i hvart ögonblick af sin tillvaro.

Rysslands rustning känner man ju. Är det fråga om verkan utåt, har det sina hundratat millioner att lita till. Men något annat har det ju icke.

Ryssland representerar makttypen med en maktfaktor, folkstocken. Det är grundformen för sin typ, ty ingen makt tillhörande typen och på samma plan som det själf kan göra det rangen stridig.

Rysslands makt, jämförd med en makt af västeuropeiskt snitt, förefaller underlägsen; det synes vara en gradskillnad. I framtiden — och under förutsättning att vederbörande, såväl ryss som västeuropé, ta vara på sina styrkemöjligheter — torde den gradskillnaden bli större, den torde icke minskas. En afgjord öfvervikt i fråga om folkmängd synes Ryssland väl behöfva. Det är svårt att se, hur det skulle kunna bevara sig själfständigt, om det saknade den öfvervikten. Men full själfständighet för Ryssland är ett behof för hela världen, för så vidt Ryssland betecknar en grundform, gifven i motsats mot en annan och rik på innehåll som denna eller rikare.

Liksom svenskarne en gång kände djupt, att de hade en bestämmelse i en viss riktning, så kunna väl vår tids ryssar känna, att de ha en bestämmelse i samma riktning, och väl äfven vår tids skandinaver känna, att de ha en bestämmelse i en jämförelsevis ny riktning. Känslan af att ha en mission är väl icke mer omöjlig den ena gången än den andra. Den kan väl både vara äkta hos den som har den och vara för omgifningen betydelsefull.

Men om det är möjligt för en hel nation att känna som en enskild — att känna hos sig en egendomlig naturlig läggning och känna behof att verka i öfverensstämmelse därmed — så är det naturligtvis lika möjligt för en nation att strypa sina lifsmöjligheter, som det är möjligt för en enskild att lägga snaran om halsen.

En svensk tänkare, känd såsom målsman för »personlighetsfilosofien», uttalar i en af sina skrifter den meningen, att natur och kultur äro lika i ett betydelsefullt afseende: bägge synas slösa med kraft.

Vore detta sken ogenomträngligt, vore ju allt hopp ute för de fleste, om icke för alla. Men i naturens riktning ligger icke, så vidt jag kan finna, sådant slöseri. Icke heller i kulturens riktning kan jag antaga sådant ligga. Tanken att det kan slösas med kraft är från min ståndpunkt bara en kulturens missriktning.

Det synes mig vara en alldeles onödig desperation att säga, att naturen slösar med kraft. Något faktum, som talar för det, har man väl icke.

Jag har märkt den egendomliga olikheten i naturlig kraft hos människor. Det är en olikhet i både art och grad. Alla andra ha ju märkt detsamma som jag; den olikheten är ju ett faktum.

Jag har sökt tyda meningen med detta. Jag har svårt att i den olika utlottningen af naturlig kraft på lefvande varelser se utslaget af en blott och bar härskarenyck, då jag ser och vet, att i en relativt underordnad värld, »den döda», råder öfverallt icke nyck utan nödvändighet. En nyck är väl icke mer betydelsefull än en nödvändighet, den är väl mindre betydelsefull. Jag kan då icke antaga härskarenycken såsom bestämningsgrund för lefvande varelser med afseende på deras naturbegåfning. Jag ser icke i den borne despoten den, som står öfver all annan inkarnation af frihetstanken, utan den, som står under all annan sådan.

Människor synas mer fallna att känna sig olyckliga än andra varelser. Någon tröst för dem borde väl annars ligga i den tanken, att icke en enda af dem ser ut att vara öfverflödig. Kunde man konstatera som faktum, att två människor hade identiskt samma naturanlag, anlag af samma slag och samma grad, så vore det kanske

att befara, att den ena vore öfverflödig. Men så länge världen stått, har man icke kunnat konstatera detta. Tecken till annat har man fått se och får se alltjämt. Mänsklig dårskap sticker af nu som alltid mot mänskligt snille. Man kan icke klaga öfver, att skillnaden i naturgåfvor är omärklig, sådan den i verkligheten getts och ges. Antagandet af existens för egen del såsom en icke öfverflödig varelse ligger nära till hands för hvar och en, som i naturlig bestämmelse vill se ett betydelsefullt tecken. Ty den naturliga bestämmelsen hos människor tyckes vara menad att utgå som individuell.

Man får ett djupt intryck af den sparsamhet, med hvilken naturkraft utfaller, om man ställer för ögonen den faktiska utsträckningen hos den enda möjliga universella kraften, kärleken, och håller i sikte, hur ringa denna utsträckning är. Sin karaktär af universalitet synes kärleken ha uteslutande genom det draget, att den slår bryggan mellan människornas värld och djurvärlden; en hund kan ju lika väl som en människa ha kraft att uppoffra sig för en annan varelse. Men för människor och folk såsom sådana är ju kärleken ingenting karakteristiskt. Visserligen finns det något rent inåtvändt folk — kulturen hade väl icke sin framtid, om det icke funnes — och det finns många folk med patriotiskt sinne och med stark känsla för familjebanden. Men bredvid alla dessa mer eller mindre varmt kännande folk finns det alltid något folk, som har afgjord böjelse för att analysera. Ett folk, för hvilket denna min af kallt analyserande blifvit en andra natur, behovet framom andra behof, kan — det nekas icke — i samma sin nyskapelse vara ämnet till ett mäktigt folk. Det kan vara det, om det fattar sin andes begränsning, analyserar hvad som låter analysera sig, men icke mera, fastmer känner sig förbundet att släppa det analyserande instrumentet inför någon upphöjd mening. En mening, som jag antager

höjd öfver tiden, är den meningen, att den som icke fått i sin natur det högsta — kärleken, d. v. s, kraften att ge lifvet för någon annan — bör uppta för sin del frågan om utveckling från ett lägre till ett högre, åtminstone undvika att spela mästare med någon ny och ljum lära om hvad som folk med naturlig känsla kalla kärleksglöd.

För folk, som finna det hugnesamt att ta en moral-kaka af ett dygdemönster eller öfver hufvud tycka om att gå rätt efter abstrakta »linjer», passar min mening om rätt och orätt gifvetvis icke. Ty med rätt riktning i personligheters — individers och nationers — utveckling menar jag den riktning naturanlagen själfva utpeka. Med orätt riktning menar jag all sträfvan, som icke — direkt eller indirekt — befordrar egna eller andras naturliga anlag. Hvila i och för sig är — om min mening gäller — någonting afgjordt orätt.

Klyftan mellan rätt och orätt är djup, om den är sådan jag fattar den. Men oöfverkomlig är den icke. Visserligen är en, som står på rätta sidan om gränsen, knappt böjd att se bort från den. Han behöfver det ju icke för sin egen del. Och att göra det för an annans skull vågar han ju icke, om han är den han är, d. v. s. en, som icke ser för sig något högre än rätten. Men folk, som stå på andra sidan om gränsen, bruka ha någon religiös föreställning, någon vision af en stark hand, som bär dem öfver och frigör dem. Denna vision — hoppets ankargrund — är för somliga ett minne ur deras eget lif, annars en yttre verklighet, som de lefvat sig in i. Men det finns ock sådana, för hvilka ingen verklig förbindelse gäller. Allt verkligt upplöses vid deras analys. Det enda, som kan bära dem och frigöra dem — i fall de icke skulle vara felfria —, är en ren fantasi hos dem själfva, »forskningsfriheten». Då forskningsfriheten leker folk i hågen som en lifvande fantasi, är det i princip slut med auktoritetsväsen. Hvar och en står

isolerad från alla andra. Ingen har längre en omgifning, som han kan kalla sin. Omgifningens drag mörkna till oigenkännelighet i den mån man går utåt, man går alltså utåt; att ha främmande väsen omkring sig det är mest detsamma som att vara ensam. Man går förbi familjdraget, förbi nationalitetsdraget, förbi det allmänna draget af mänsklighet; intet af dem är främmande nog. Draget af tolerans mot likt och oliket kan man emellertid bära. Det är det fina umgängesdraget; man visar sin »urbانيت» genom det. Och man är — närhelst man behagar — kvitt allt umgänge; man är ju skäligen oberörd af folk, om man tolererar dem och icke vill dem någonting mer. »Tolerans», det namnet måste lefva på fint folks läppar. Alla omkring dem — alla med äkta människonatur — måste visserligen dö, men icke längre dö barbariskt för hvarandra, utan dö fint från hvarandra.

Sverige vill gälla utomlands såsom en kulturstat, om möjligt såsom numro ett bland kulturstater. Forskningsfrihetens fana måste, menar man, lyftas högt i förhållande hertill.

Det kan ju hända, att svensk forskning en gång blir den friaste bland de fria. På god väg är den ju. Svenskarne ha fått lära sig, att patriotism är en »atavism», och lärdomen har, kan det tyckas, gått dem i blodet. Världskriget finns på sitt håll, men det talar icke om för alla svenskar att patriotism finns; det kan tala om sitt »vanvett» och behöfver då icke säga mer. Man bär på en annan tanke, en enhetstanke. Och man har vyer, då man tänker sig enheten. Den politiska vy, inför hvilken jag stannat, — ett enadt Skandinavien med Ryssland skymtande vid synranden — ter sig för mina landsmän, för ett stort antal af dem åtminstone, såsom platthet. Man drar sig upp till en vida högre vy, Europas förenta stater, eller till en ännu högre, världens förenta stater. Lyckligtvis synes man icke ha svårare att

gå ned än att gå upp. Sverige är visst ingen öken för en. Där har man — om icke sitt hjärta och sin själ — dock ett allmänt anseende. Upp i skyn behöfver man icke klifva för att få liktänkande i följe eller för att få — i brist på följe — full sysselsättning för den ensamme egna tanken. Ett fattigt namn, skandinav, german, europé, världsborgare — om en svensk tar det — svarar lyckligtvis icke alltid mot en verklighet, fattig i proportion.

Tolerans, det är analysernas resultat — kärlek, renad från smutsen som hängt vid. Man har, det vet jag, en god press i Sverige, om ens fabrikat kan ha stämpeln tolerans. Folkupplysningen stiger måhända på det sättet. Det kan ju hända, att svenskar i största allmänhet förmå höja sig till denna renheten. Men jag förmår icke höja mig till den. Helt ur smutsen har jag ännu aldrig kunnat lyfta mig. Kärleken har till mig brukat stiga ned. Jag har fått höra kvinnokärlek tala af sig själf.

På moderskärleken behöfver jag icke lägga något ord i munnen; jag har en naturlig mor. Att skilja mellan inre och yttre här är ingen visdom i mitt tycke. Själfva modersmålet — en flytande form af en dialekt — är ingenting yttre och främmande för mig, det heller. Jag vill lika litet glömma det, som jag vill glömma dess innehåll.

Flickkärlek har jag ock hört tala af sig själf. Jag tror på dess makt. Den kan hålla sig kvar hos mig ytterst; lärdom, vishet jag hört kan det icke. Sanningen är sig lik alltid. Dess bild är för mig eld och ungdom. Jag vill icke föreställa mig den gammal och grå, och jag behöfver det icke.

Dessa och andra kärlekens knutar, som jag icke vill upplösa, äro de bokstäfver i lifvets alfabet, hvilka jag känner igen. Tänker jag mig en framtid, ljusare än det förflutna, så menar jag att jag kan få se någon ny bokstaf som hör till. Undervisningen i att utplåna denna

skrift går mig i grunden emot. Jag vill icke stå i mörker så, som jag aldrig hittills stod.

För man som för kvinna är köns motsatsen i sig själf ingenting. Den går igen hos alla varelser med lif, äfven de lägsta; det är då icke den, som bestämmer individualiteten. Men en djup bildlig betydelse har den motsatsen. Allt individuellt lif grupperar sig nämligen omkring två hufvudmärken, gifna genom det frivilliga underordnandets form; den relationen är icke till för att en gång upplösas, utan för att en gång stärkas: det till skenet lägre kan hos den det gäller anas vara det i väsendet djupare. Uppkallas de två märkena efter köns motsatsen, betecknande alltså kvinlighet bredvid manlighet, så stämmer namnet så, som människonamn öfver hufvud kunna stämma in på individer: det ger upplysning till nödtorft om den frie individen, men ställer honom icke alltigenom i ljus.

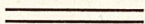
I manlighetens väsen ligger att kunna uppoffra sig, men äfven att kunna tala om det. Manligheten har sin historia skrifven.

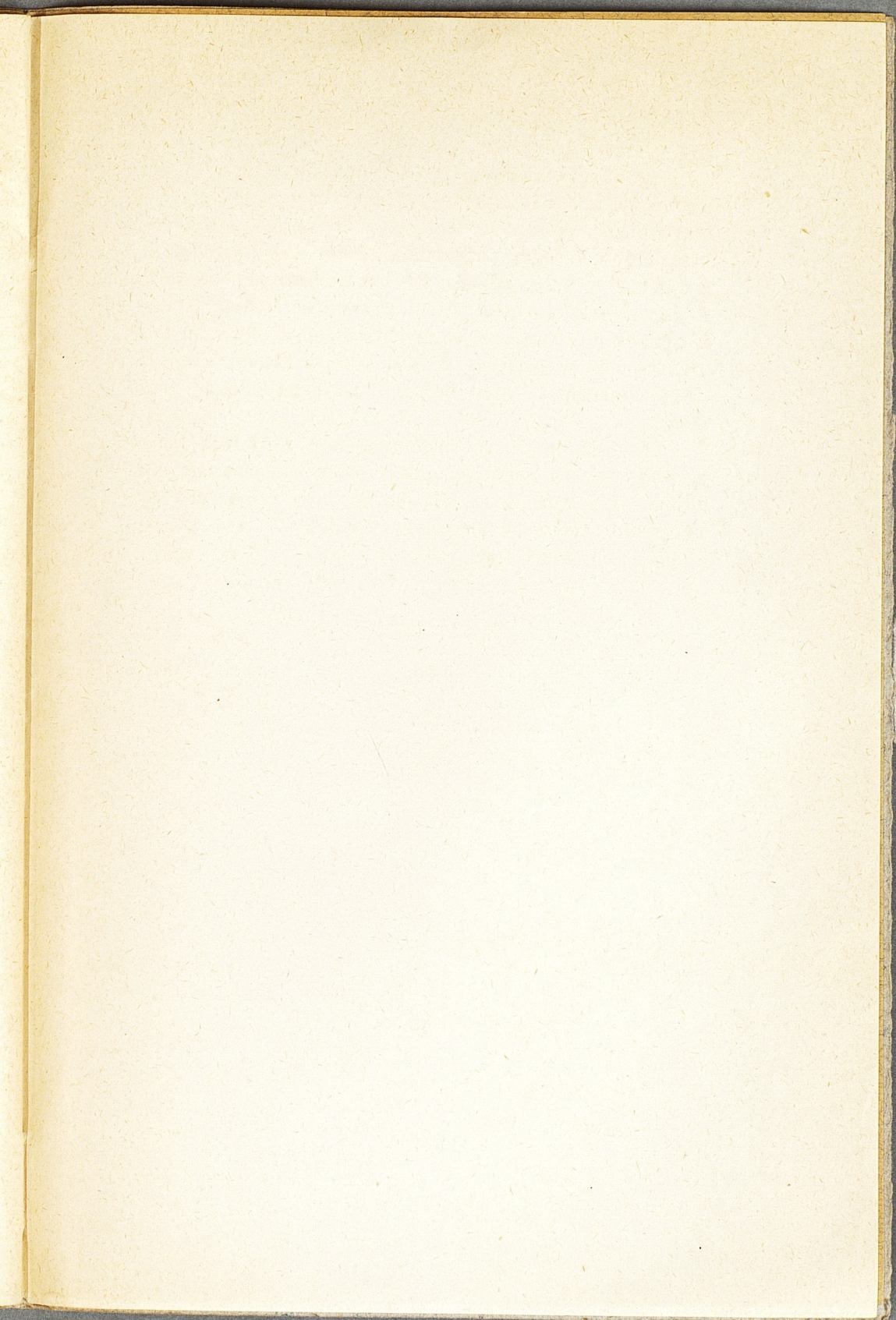
I kvinlighetens väsen ligger, jag anar det, både att kunna uppoffra sig och att kunna tala med det skeddä. Det finns då en historia, som är svår att skriva eller är oskrifven.

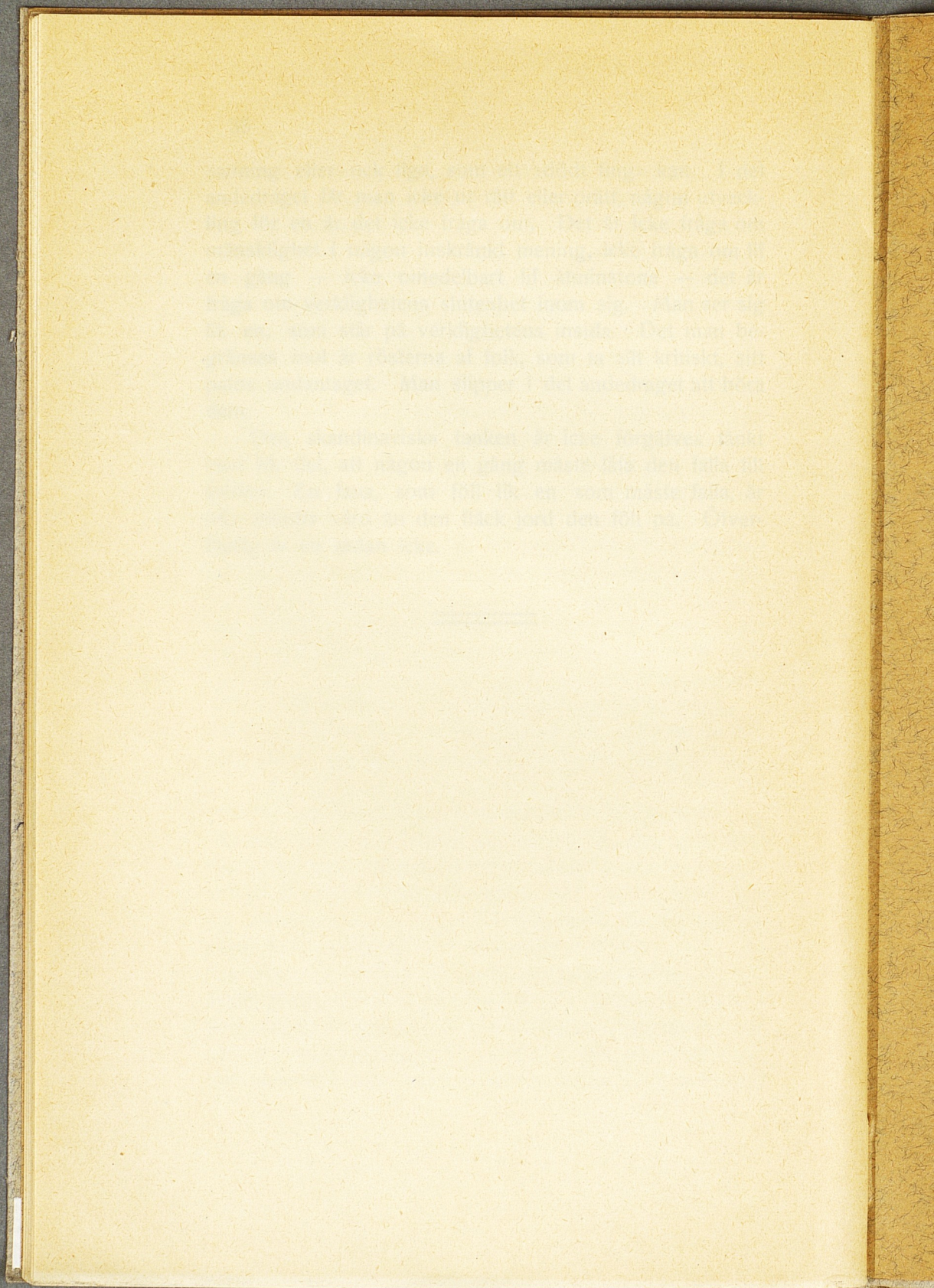
Hvilken än meningen må vara med den oskrifna historien, den skrifna står där i alla fall, och den är icke allt för ytlig. Det fanns — det vittnar historien — en och annan man, som kunde lägga mening i ett tal om själfuppoffring. Man kan ha begär och djupt rotade, ens inre kan vara tummelplatsen för passioner, ens natur kan vara hård som sten; däraf följer dock icke, att man känner sig behöfva förvanska det grundläggande historiska faktum och säga världen omkring sig, att sådant som själfuppoffring aldrig fanns. Den råaste natur kan visa bort från sig sådan finess i känslöväg; han kan tala

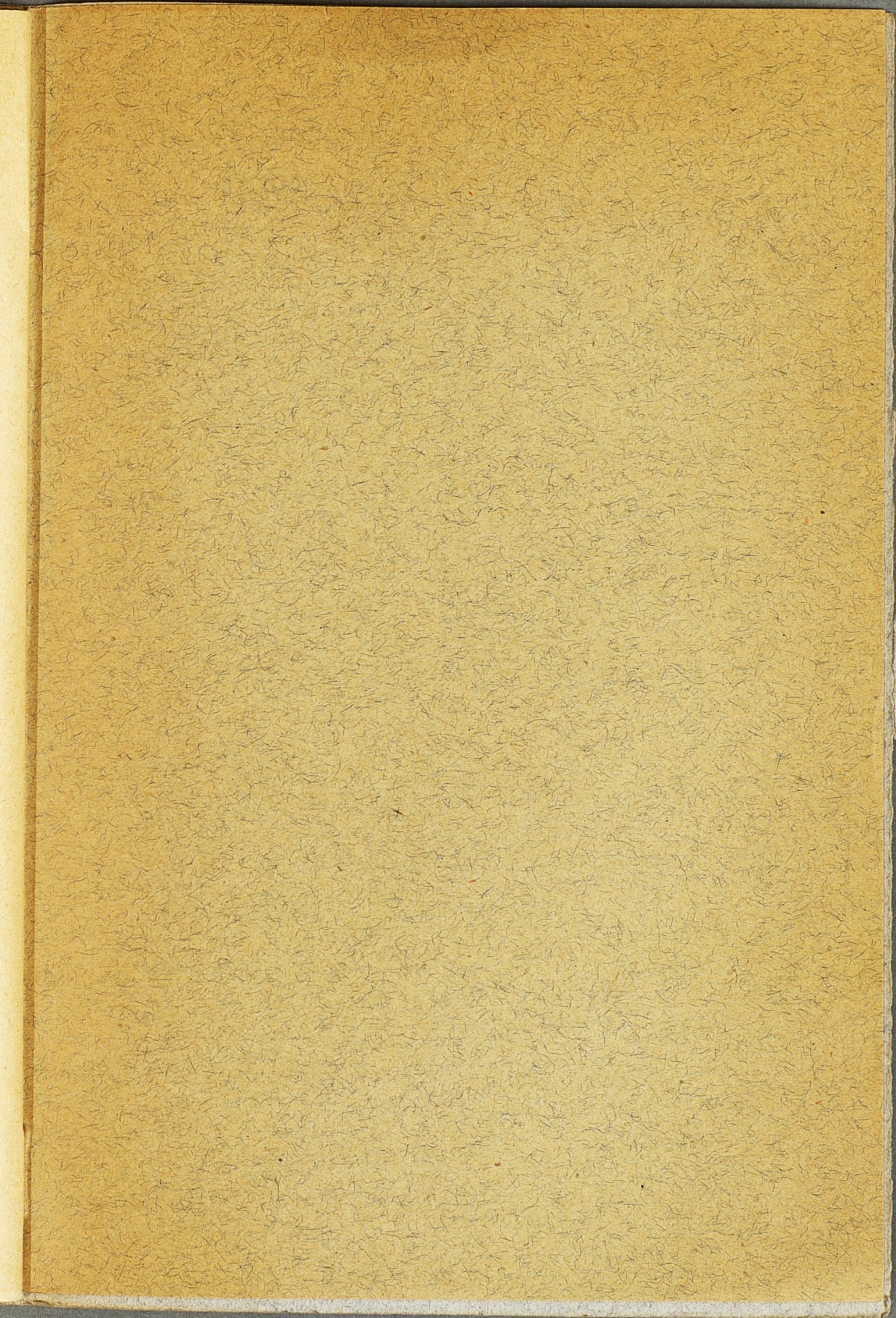
sanning eller ock tiga, som ett »dödt ting» kan. I det andedraget får man icke ut rätt eller orätt, någon utveckling för en är det icke fråga om. Det är icke fråga om mänsklighet i någon inskränkt mening, icke fråga om lif en gång — icke omedelbart lif åtminstone — det är fråga om verklighetens slutenhet inom sig. Man ser sig lik en, som står på verklighetens insida. Det man begränsas mot är rösterna af folk, som ta allt kritiskt, sitt patos undantaget. Man slipper i det andedraget att höra dem.

Den skandinaviska tanken är icke förgäfvets tänkt bara för det, att någon en gång måste låta den falla till jorden. En fana, som föll lik en som måste falla, är icke mindre värd än den fläck jordden föll på. Överflödig är en sådan icke.

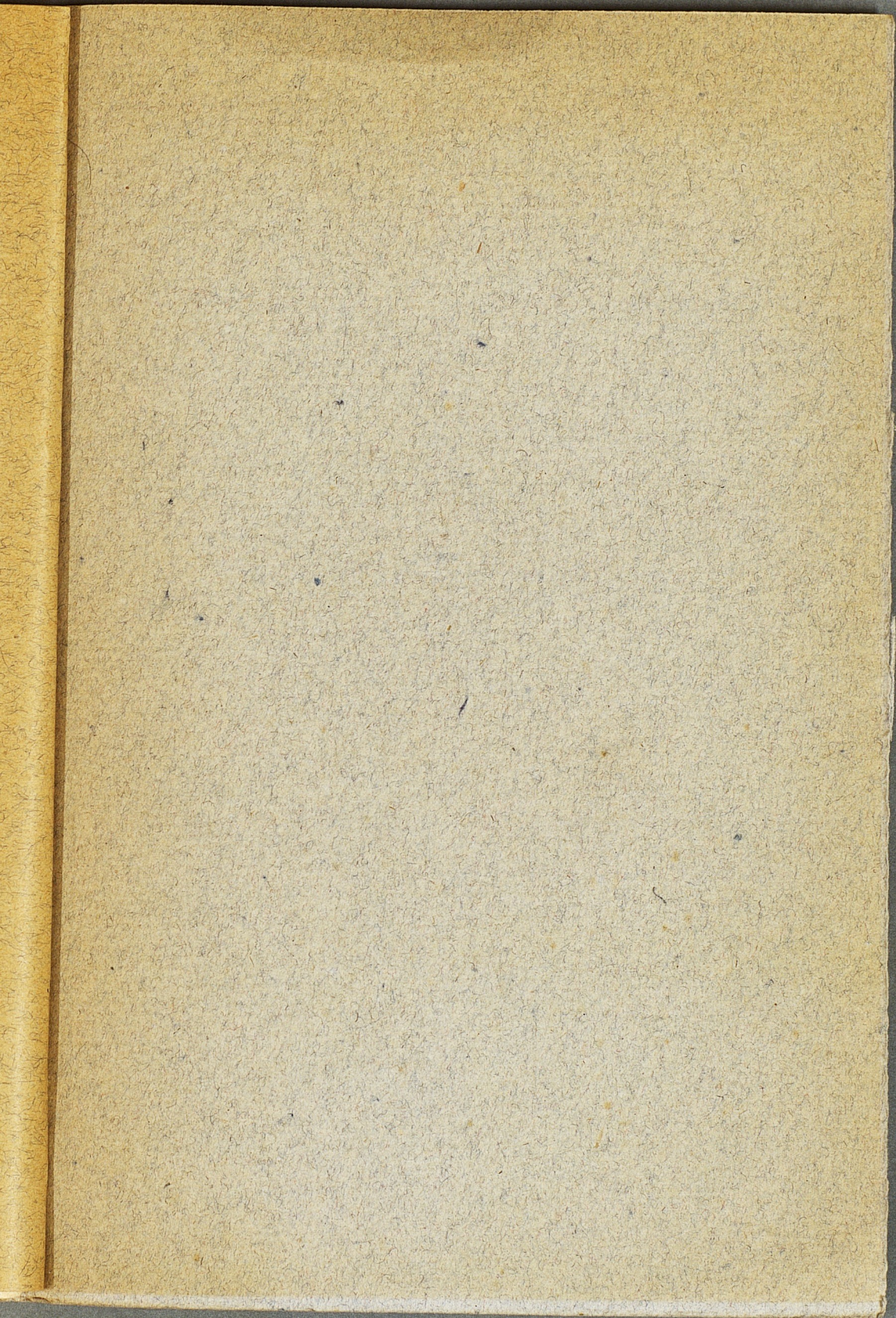

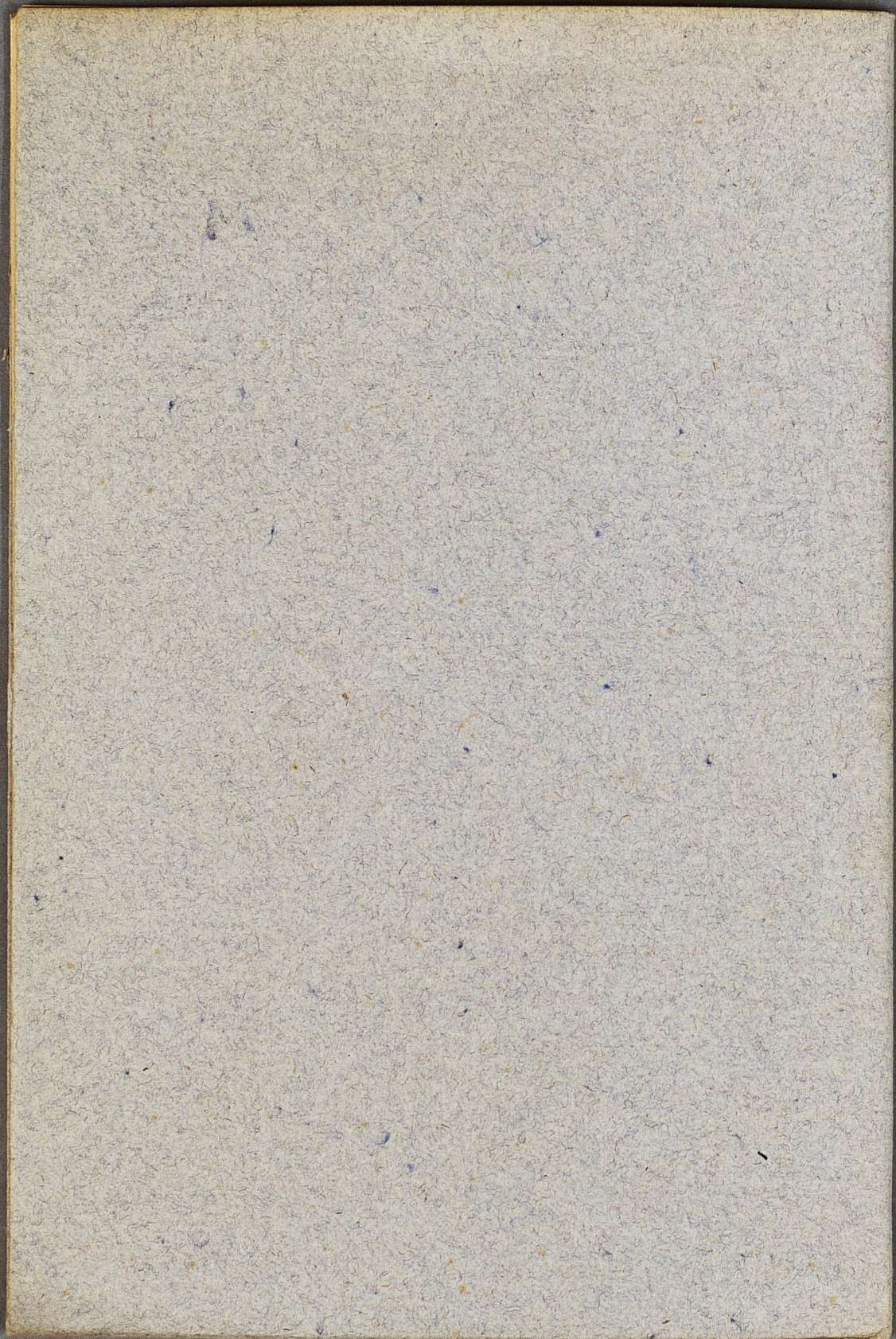

GÖTEBORG
A. LINDGREN & SÖNERS BOKTRYCKERI
1916.

---

www.books2ebooks.eu